هەژارترین کەس ل بەر دادگەها پەیڤان

ل کومەلگەها چرە یا د کەڤیتە (   ) کم ل روژهەلاتا باژێرێ دهوکێ و دژوورەکا ئاخێ یا تاری و بانێ وێ گاریتە و ل سەر دووشەکەکا حەلیای,هەژارترین مروڤ ,هەژارترین پێشمەرگە ,کەسەکێ خارنا وی پسکێتێن قوتای د ناڤ شیری دا یێ رویتشتی بوو..لێ ئەو کەس قازیێ شورەشا ئەیلونێ بوو. مەلا خلیل یێ ب ناڤ و دەنگ ب (مشەختی),ژ دایك بوویێ گوندێ (بەلاواد)ە ل روژهەلاتا مەقلوب ل سالا (1890) هاتیە سەر دونیایێ.د مالەکا هەژار و بێ حال و جوتیار ژیایە.د ژیێ هشت سالیێدا ژبەر گرانی یا ژیارێ کوچ کریە بو دیناران دگەل خێزانا خو و ل وێرێ گاڤانی کریە دەمێ بابێ وی بویە جوتیار.

مشەختی زیندان ,دەربەدەری,هەژاری,نەخوشی,گریان ,تالان,دیتیە.سەرەرای وێ چەندێ دشێین بێژین ئەو زانایە,شاعرە,دیروکنڤیسە,پێشمەرگەیە..هزرێن بناغا جڤاکێ مەدەنی د مێشکێ ویدا هەیە,پشتەڤانێ مافێ ژنێ یە.کەسەکێ کورەیە لێ نێزیکی (100000) پەرتوکان خواندینە ب هەر سێ زمانێن کوردی و عەرەبی و فارسی .ئێك بوو ژ وان کەسێن ل خواندنێ د گەرها ل هەر جهەکێ لێ هەی.نەتەوە پەرست بویە لەومان ژ ناڤێ من یێ عەرەبی تورەبوو.مروڤەکێ زەلام باش بۆیە لەومان هندی ئەم ل دەف مێڤان جگارە ل دویف جگارێ د کێشا هەرچەندە یێ د سالا خو یا (115) ێ دا.

ل دور ژیان و خواندنا خو ,مشەختی د بێژیت:

(ئەز ژ مالەکا هەژار بووم بەلێ ئەز هەر ل دویف خواندنێ د گەریام بەلێ برایێ من وەکی من نەبوو..هەر جهەکێ مەلایەکێ باش لێ هەبا ئەز د چوومێ.ژ بچیکاتی د گەل مەلا موستەفایێ رەحمەتی ل دیناران مە د خواند ل دەف مەلا قادری حەتا من ئیجازە وەرگرتی و پاشی مە پێکڤە ل ل بارزان خواند ل سالا 1920 دەمێ ئنگلیزا ب سەر دا گرتی و خرابکری.شێخ ئەحمەد و قەومێ خو دەربەدەر بوون.مەلا موستەفای جلکێن فەقیاتی یێ کرنە بەرخوو و چوو سلێمانیێ خواند بەلێ ئەز چوومەزاخو گوندێ متیعا من خواند ل دەف مەلا تاهای کو زانا بوو د(نحو ,بلاغە,صرف,معانی،,بیان,فیزیاو و کیمیاو).ل دویف دا چویمە نسرا,کانی مازێ ,شەقلاوە,و هەروەسا ل باشیرێ ژی ل دەف مەلا حسێنی من د خواند.ل دوماهیێ زڤریمە بارزان کو دوو سالا ل دەف مەلا سەعیدێ ئاکرەیی مەلا قازی من دخواند دگەل بارزانیێ نەمر.بو خواندنێ چوویمە سوریێ ژی..پشتی بارزان هاتیە خرابکرن جارەکا دی هەر مەلایەك بخو چوو و بەلاڤ بوون.....)

ل دویفدا ل دور زیندان و دەربەدەریێ گوت:

(ل دەمێ مەلا موستەفا بوویە پێشمەرگە,ئەز دگەل صال الیوسفی هاتینە نەفی کرن ل ناصریە بەلێ بارزانیێ نەمر هاتە دەف (عبد الکریم قاسم)و ئەمرێ دەرێخستنێ بوومە ئینا.جارەکا دی ئەم هاتینە گرتن و برینە بەغدایێ و ل وێرێ حەبس کرینبو ماوێ سالەکێ.پشتی کوشتنا (عبد الکریم قاسم)ی ئەم بەرداین.پاشی ل شورەشێ ب فەرمانا بارزانی کو ل مەکتەبا سیاسی ل شکەفتێ دگەل حەسو میرخانێ دوللەمەری تەمغە لێدایە,ئەز کریمە قازیێ شوردشێ ل 1966 ێ.هەر ژ دهوکێ

حەتا ئاكرێ ل بن دەستێ من بوویە.ل سالا 1975 و تا 1995 ل ئیرانێ بووم .ل ئیرانێ ژی من بەردەوامی ب خواندنێ دایەو شیایمە هەڤالینیا مەلایێن وێرێ بکەم مینا حەسەن توخی و سەید جواد.گەلەك هاریکاریا من هاتە کرن و هاریکاری ژ دەڤ خومەینی ب خو بوو من د هات.)

مەلا مشەختی ژ نشکەکێڤە پسیارەك کر:(ئەرێ هوین د زانن باپیرێت هەوە کی بوون؟) بەری بەرسڤێ بدەین,بەرێزی گوت:

(مللەتێ کورد مادن,ژ چیایێ ئارارات هاتینە خوارێ و ل گەرمیان ژیاینە و دەولەت دامەزراندینە ل چەرخێ بەستیێ.ل ناڤا ماد دا (29) شاه رابووینە.پشتی چەند هزار سالا پێغەمبەر زەرەدەشت هاتیە و کورد بۆینە زەرەدەشتی.پشتی 660 سالا عیسا پێغەمبەر هات و پاشی پێغمبەرێ عەرەبان هات.ئەڤ مللەتە هندی میرخاس بۆینە دەولەتێن بابلی و ئاشووری پەلخاندینە ,مانێکورد یەعنی (شجاع)..ل وی دەمی کو بەری 6000-7000 سالان دەولەتا بابلی ب سەر دەولەتا ئسرائیلی دا گرت و قودس خرابکر و دانیال پێغەمبەر د گەل گەلەکێن دی گرتن ,بەلێ کروش ژ ناڤا کوردان رابی چوو و ئەو قورتال کرن و قودس بو ئاڤا کرەڤە هەرچەندە کروش ئول پەرست بوو و ئسرائیلی نەل سەر مەزهەبا وی بوونکو وان مەردووخی د پاراست..ئەڤە کورد بوون کو باوەری ب پێکڤە ژیانێ هەبوو)

پشتی مەلای بێهنا خو ڤەدای گوت:

(کورد (1425 سالان بن دەست بوون.700 سالا ل بن زولما عوسمانیا و یادی ژی زولما عەرەبا.عەرەب مللەتەکێ پیچە لەوما خو دەولەتا فارس و رومت نەدڤیان سەر وان دا بگرن.مللەتێ مە مللەتەکێ ڤەکری بوو لەومان ژی فەلە د ناڤا خودا حەواندن و پێکڤە ژیاینە)....

مشەختی هوزانڤانەکێ مەزنە,بحور شعریە ب کار ئینانینە د هوزانێن خودا,زور پەیڤێن جزیرێ(کوردستانا باکوور) ب کار ئینانینە.زوربەی هوزانێت وی ل سەر زمانێ گیانەوەران ڤەهاندینە.نەتەوە,پارت,سیاسەت,ژن,قوتابی,زاروك,بۆ هەمیان نڤیسیە.غەزەل و عشق و سیاسەت نیڤشکێ پەیڤێت وینە.لێ مخابن تا نها چ دیوانێن شعری یێن وی نەهاتینە چاپکرن هەر وەکی د ئاخفتنا خودا د بێژیت:

(هەر ژ سالا 1940 من دەست ب نڤیسینا شعرێ کریە و نێزیکی 2000 شعرا من یێت هەین بەلێ مخابن 10 جاران ئەز یێ هاتیمە تالان کرن و هندی شعرێن جحێلینیێ کو غەزەلی بوون نەماینە و هاتینە سووتن.من حەزدکر نوکە هەمی هاتبانە چاپکرن بەلێ......(ئاخینکەك راهێلا..) کوردان زور موشکیلە هەنە و زور مژویلن لەوما هاریکاریێ ل دویف شیاتێن خو ددەنە من...نێچیرڤان بارزانی ژی زور هاریکاریا من یاکری.ل ئیرانێ من گەلەك شعرێن خو بەلاڤ دکرن ل چاپخانەکێ و پشتی سەرهلدانێ هندەك ل دهوکێ هاتینە بەلاڤ کرن.گەلەك شعرێن خو من هێلاینە دەف (عبد الرحمن شرف کندی) ل ئیرانێ)....

مەلا خەلیلێ مشەختی ژبلی شعرێ (30) تەئلیفێن دی هەنە,فەرهەنگ,مەرگوشی,و تەفسیرا قورئانێ و چندێن دیتر.هندەك ژێ هاتینە چاپکرن مینا (تووشەی پاشەرۆژ) ل تەهران چاپ بوویە,وەرگێرانا (رباعیات الخیام) ل دهوکێ چاپ بوویە,(مەرگوشی)ل هەولێری چاپ بوویە و (بابا تاهیرێ هەمەدانی) ل سوید ب رێکا هەڤالان هاتیە چاپ کرن.هەر وەسا هوزانێن وی ل بەر چاپێ نە ل سلێمانیێ.
هەر د وێ ژوورا تاری و بەرتەنگ دا پەرتوکخانەك پری پەرتوکێن ب بها و کەڤن هەیە.مەلا مشەختی دبێژیت:

(سەبرا من دهێت دەمێ بێهنا پەرتووکا د هێتە من بەلێ مخابن چ بو من نەماینە ,هەمی هاتینە تالان کرن ل شورەشێ و دەربەدەریێ..)

پشتی د ناڤا شین تبل و خەت دەستێ ویدا گەریاین,گەلەك هوزان ا سەر بارزانی یێ نەمر مە دیتن.ئەڤ چەندە دیاردکەت کو هەڤبەندیەکا موکم دنێڤبەرا وان دا هەبوو.هەر وەکی مەلای خویا کری:

(ئەز و بارزانی زور هەڤالێن ئێك بۆین.تبعەتەكێ ئازاد ل دەف بارزانی هەبوو بەلێ پیچەکێ یێ عەصەبی بوو .برایێ وی گەلەك یێ بێهن فرەه بوو.بارزانی یی موتەدەین و پاقژ بوو هەمی گاڤا.خەلەتی چ جارا قەبویل نەدکر..مە پێکڤە یاری و مەلەڤانی د کرن..هەر ژ بچیکاتی عەقیدە ل دەف هەبووو دگوت زولم یا ل کوردان هاتیە کرن ,دڤێت کورد خۆ ساخکەنە ڤەو نەمرن,کورد مادن.ل تەکیا بارزان هەمی گاڤا مە نیسك پێکڤە فرکریە.بارزانی د گەل هەمی کەسان د قەتاند و برادەرینی و دوستینی پەیدا دکر..بۆ خواندنا خو ژیك گەلەك یێ زیرەك بوو..)

و ژ بیرهاتنێن خو د گەل بارزانی د بێژیت:

(ل سالا 1960 ل چەمانکێ ,بارزانی دا بەر رویبار بەر رویبار چیت و پینگ و کەرەفس و گیایا کەت و ب نانی د خوار.روژەکێ مەحمید ئاغایێ چەمانکی هاتە دەف و گوتێ (مەلا مە هزرکر دێ ل دەف تە خوارنەکا خوش خوین) بارزانی چی بەرسڤ دا و گوت(ما مە چ کریە بو کوردان دا خوارنەکا خوش بخوین) مەحمید ئاغای ژی گوت (پا ئەم بێ خوارنا خوش ناڤەتینین) و پاشی ئەو ئاغا چوو گەهشتە حوکمەتێ و بوو چەتە چونکە ب کەرەفسێ رازی نەدبوو)

دناڤا هوزانێن مشەختی دا ,هوزانەك ب وەغەرکرنا بارزانی مە دیتیەو دناڤ رێزکێن وێ باروڤەکا گرییێ و ئێشانێ هەیەو پشتی مە پرس کری کا کەنگی و چەوان پەیاما وەغەرکرنا بارزانی گەهشتییێ,ئێکسەر رەنگێ وی هاتە گوهارتن,هەر وەکی هەمی کوڤانێن دونیایێ ددلێ ویدا .لێ پاشی دیارکر کو ل ئیرانێ ئەو پەیام گەهشتییێ و ژ ئەنجام دا نەساخ بۆیەو کەتیە د ناڤ جهان دا .هەر وەسا هوزانا سەد بەیت بو نڤیسیە و روندك بو باراندینە...

پیرەمێرێ 115 سالی تاکە کەسەکێ مەدەنی یە لەوما د هوزانێن خودا تەکید ل سەر رۆلێ ژنێ کریە ,هەروەسا ئەو دژی فرەژنییێ یە وەکی د ئاخفتنا خودا دبێژیت:

(ژنێ مافێ خو هەیە و قەت ئەز د گەل دوو ژنی یێ نینم.زەرەدەشتی ئێك حەلال كریەو دموسلمانەتیێ ژێك حەلال نینە چونكە ئایەت دبێژیت(حللت) بەلێ ل دوماهیێ دبێژیت(و ان لم تعدلوا فواحدە و لن تعدلوا) و لن تعدلوا ئەبەدەن.عەدالەت ناكەن)

هەر دیسان ل دور ژنێ د ژیانا خودا د بێژیت:

(من سێ ژن ئینانینە بەلێ نە دگەل ئێك.ب راستی من ژن نەخواستیە بەلێ مروڤەكێ باش د منرا ددیتن لەومان وان ددانە من.یا ئێكێ سێ چوار سالان ما د گەل من و 3 كور ئینان بەلێ تنێ ئێك ژێ ما ساخ.یادوێ ,(فاتما)كچا سەبری پسمامێ سەلیمێ مستێ بوو بەلێ ب بچیك ڤە ب تیفویێ مرن.یا سیێ, هێشتا هەڤالا منە و 8 بچیك ئینانینە..)

مشەختی زاروك ژ بەحرا زانینا خو بێ بەهر نەكرینەو ل شكەفتا و دەربەدەریێ هوزان بو ڤەهاندینە دا ل سەر بنەماییێن نەتەوەیی بهێنە پەروەردەكرن.مینا ڤان رێزكا:
ئەز وەهاتم ئەز وەهاتم
ئەز شێرێ فەرهەنگ و لاتم
هەر بژی بابە بارزان

هەروەسا دیارە هەلویستێ وی بەرامبەر عەرەبا زور یێ رشد بوو لەوما دەمی د زیندانێ ڤە پرس لێ هاتیە كرن كا بوچی ب عەرەبی نانڤیسیت لێ بەرسڤا وی كو عەرەبا تێرا خو هوزانڤانێن مەزن هەنە ئەو پێدڤی ئێكێ كورد نینن بەلێ مللەتێ كورد پێدڤی مشەختی نە......
پسیارا دوماهیكێ مە گوتێ: ئەگەر تو جحێل بای ل ڤی سەر دەمی و دڤێ ئازادیێ دا دا تە چ داخوازی هەبیت؟

بەرسڤ ژی ئەڤە بوو:

(خوزی سەد خوزی ئەز زڤری بامە شورەشێ و من تڤەنگەك راكربا ل شوینا ڤازیاتیێ وئەز شەهید بام بلا قەت نوكە ئەز جحێل نەبام.)

و ل دور خوشترین دەم د ژیانا خودا د بێژیت:

(من ژیانەكا درێژ بریە,لێ هەمی هەژاری و كولب و ڤوربەسەری و بن دەستی..ما كا خوشی..!!!)

داخوازییێت دوماهیكێ:

(من چ داخوازی نینن,داخوازیا مە یا ب جه هاتی و فدرالی مە یاوەرگرتی.نەختێ فدرالیەتێ مە ب خوینێ یێ دای بلا ئەم چاڤێ خو ب دەینێ حەتا دەولەتی ددانینە ڤە)

پەیڤا دوماهیكێ:

(ئەم عەرەب پەرست بوین,دەمەكی ژ ترسێ .هەر ژ كەڤندا كوشتنا كوردان حەلال كریە لوما بلا ئەم هەر یێت بەرێ نەبین)

ل دەمێ خواتر خاستنێ ڤازی یێ مە نەهێلا ئەم ب دەركەڤین تا ئصولێن مێڤانداریێ رابن..هەر وەكی تەكید كری كو ڤازیەكێ هێژابۆیە ,كەسەكێ چاك و مێرخاس بۆیە ..ئەڤجا ئەڤ دیرۆكە بهێتە پاراستن ل شوینا بهێتە ژ بیركرن....

هاجر داود/دهوك-★-★★